

Pracownia statystyczno-filogenetyczna – arkusz zadań

Czas: 90 min.

Łączna liczba punktów do zdobycia: 30

Dane identyfikacyjne uczestnika

W katalogu „Statystyka i filogenetyka” znajdującym się na pulpicie jest katalog „odpowiedzi”. Otwórz znajdujący się w nim plik „dane_identyfikacyjne.txt” i wpisz do niego następujące informacje: numer zajmowanego komputera, imię i nazwisko, PESEL, kolor grupy oraz numer zawodnika. Pamiętaj o zapisaniu pliku po wprowadzeniu danych.

Pliki z danymi

Na pulpicie znajduje się katalog „Statystyka i filogenetyka”, a w nim katalog „sekwencje” zawierający następujące pliki w formacie .ape lub .fasta:

- **pKGOB.ape** – sekwencja nukleotydowa bakteryjnego wektora ekspresyjnego, opartego na komercyjnie dostępnym wektorze pET28a;
- **TGFA_mRNA.ape** – sekwencja nukleotydowa mRNA genu kodującego transformujący czynnik wzrostu α (TGF- α);
- **TGFA.fasta** – sekwencje aminokwasowe TGF- α dla 29 przedstawicieli czworonogów (Tetrapoda).

Niezależnie od tego czy plik zawiera sekwencję nukleotydową DNA, czy – RNA, w bioinformatyce stosuje się wyłącznie następujące oznaczenia nukleotydów: A, T, C i G (jeśli w RNA występuje uracyl, jest on zapisywany jako T, a nie U).

Dostępne programy oraz sposób zapisu odpowiedzi

Do wykonania zadania 1. używaj programu **ApE** (ang. *A plasmid Editor*). Do wykonania zadania 2. będą konieczne także programy **ClustalX2** oraz **PAUP4**, a pomocny może okazać się **FigTree**. Skrótów do wszystkich programów znajdują się w katalogu „Statystyka i filogenetyka”. W przypadku, gdy rozwiązanie zadania polega na stworzeniu nowego pliku, nazwij go w sposób opisany w zadaniu i umieść w podkatalogu „odpowiedzi”. Rozwiązanie zadania 1.2. zapisz, dopisując odpowiednie informacje do pliku „2.txt”, który znajduje się już w katalogu „odpowiedzi”. Rozwiązania dotyczące interpretacji drzewa filogenetycznego obliczonego w zadaniu 2. zapisz na drugiej stronie papierowego protokołu, służącego jednocześnie do oceny przez egzaminatora rozwiązań zadań utrwalonych w formie elektronicznej.

Wprowadzenie do zadania 1

Produkcja rekombinowanych białek leży u podstaw biotechnologii. Zanim jednak przystąpi się do klonowania genów i przygotowania szczepu bakteryjnego produkującego pożądane białko, przeprowadza się tzw. klonowanie *in silico*. Ma ono na celu sprawdzenie, czy w wyniku planowanych manipulacji rzeczywiście powstanie rekombinowany plazmid kodujący odpowiednio zmodyfikowane białko. Jedną z modyfikacji polega na wprowadzeniu charakterystycznej sekwencji aminokwasowej,

ułatwiającej późniejsze oczyszczanie rekombinowanego białka metodą chromatografii powinowactwa. Często stosowany jest tzw. His-tag, składający się z sześciu reszt histydyny położonych obok siebie. W komercyjnie dostępnych wektorach ekspresyjnych sekwencja kodująca His-tag jest zlokalizowana blisko miejsca ułatwiającego klonowanie, tzw. polilinkera, w obrębie którego znajduje się wiele miejsc rozpoznawanych przez często stosowane enzymy restrykcyjne. Sekwencji kodującej His-tag zwykle towarzyszy krótki fragment DNA kodujący aminokwasy ze stosunkowo małymi grupami bocznymi jak np. glicyna, alanina czy seryna. Takie sekwencje aminokwasowe służą jako łączniki – oddzielają His-tag od głównej części białka.

W pierwszej części pracowni statystyczno-filogenetycznej przeprowadzisz klonowanie *in silico* otwartej ramki odczytu kodującej TGF- α o długości 160 reszt aminokwasowych i masie cząsteczkowej 17 kDa do wektora ekspresyjnego pKGOB. Aby było możliwe wygodne oczyszczenie tego białka metodą chromatografii powinowactwa, **rekombinowany TGF- α powinien mieć His-tag jedynie na końcu N.** Klonowanie *in silico* jest podzielone na 5 etapów:

1. zaprojektowanie starterów, które umożliwią amplifikację otwartej ramki odczytu TGF- α ;
2. wybór enzymów restrykcyjnych, które pozwalają na trawienie DNA w jednym buforze i są właściwe do użycia z otwartą ramką odczytu TGF- α ;
3. dodanie do starterów zaprojektowanych w pkt. 1. dodatkowych reszt nukleotydowych zawierających m.in. sekwencje rozpoznawane przez enzymy restrykcyjne wybrane w pkt. 2.;
4. przygotowanie sekwencji nukleotydowej rekombinowanego wektora zawierającego sekwencję nukleotydową kodującą TGF- α ;
5. przeprowadzenie translacji *in silico* w celu uzyskania sekwencji aminokwasowej rekombinowanego TGF- α .

Zadanie 1.1. (4 pkt)

Zaprojektuj parę starterów, która pozwoli zamplifikować otwartą ramkę odczytu kodującą TGF- α . Niezmodyfikowane startery zaprojektowane w tym kroku muszą spełniać następujące kryteria:

- długość: 18–25 reszt nukleotydowych,
- temperatura topnienia: 50–60 °C,
- różnica temperatury topnienia obu starterów: < 5 °C,
- nukleotyd na końcu 3': C (cytozyna) lub G (guanina).

Obliczając temperaturę topnienia projektowanych starterów, skorzystaj ze wskazań programu ApE. Zaprojektowane startery nazwij „1L.ape” (tzw. lewy starter) i „1P.ape” (tzw. prawy starter), a następnie zapisz w katalogu „odpowiedzi”. Upewnij się, czy sekwencja obu starterów jest podana od końca 5' do końca 3'.

Zadanie 1.2. (4 pkt)

Startery zaprojektowane w zadaniu 1. stanowią punkt wyjścia do dalszych prac nad przygotowaniem starterów, które będą użyteczne w klonowaniu. Muszą one być wyposażone w tzw. over-hangi, które nie będą hybrydowały z oryginalnym matrycowym DNA, ale ulegając amplifikacji, doprowadzą do wprowadzenia pożądaných miejsc restrykcyjnych do produktu PCR.

Korzystając z Tabeli 1. i Ryciny 1., wybierz parę enzymów restrykcyjnych, która umożliwi trawienie DNA w tym samym buforze z możliwie wysoką wydajnością i będzie właściwa do wykorzystania podczas klonowania otwartej ramki odczytu TGF- α do wektora pKGOB tak, aby mógł on posłużyć do otrzymania białka z His-tag na końcu N. Nazwy wybranych enzymów wpisz do pliku „2.txt” znajdującego się w katalogu „odpowiedzi”. Pamiętaj o zapisaniu zmian w pliku „2.txt”.

Zadanie 1.3. (2 pkt)

Korzystając z pary starterów zaprojektowanych w zadaniu 1.1. oraz informacji z Tabeli 1. i Ryciny 1., dodaj do nich sekwencje tzw. over-hangów zawierających miejsca restrykcyjne pozwalające na wydajne trawienie DNA wybranymi enzymami restrykcyjnymi. Będą to startery, które w rzeczywistości zostałyby wykorzystane do amplifikacji otwartej ramki odczytu TGF- α . Zaprojektowane sekwencje starterów zawierających tzw. over-hangi nazwij „3L.ape” (tzw. lewy starter) i „3P.ape” (tzw. prawy starter), a następnie zapisz w katalogu „odpowiedzi”. Upewnij się, czy sekwencja obu starterów jest podana od końca 5' do końca 3'.

Zadanie 1.4. (6 pkt)

Program ApE umożliwia oznaczenie miejsc rozpoznawanych przez enzymy restrykcyjne. Można je oznaczyć wyświetlając listę enzymów („Enzymes” → „Enzyme Selector”), wybierając nazwy enzymów i naciskając przycisk „Highlight” w dolnej części okna.

Przygotuj sekwencję rekombinowanego wektora pKGOB zawierającą otwartą ramkę odczytu TGF- α , która umożliwi otrzymanie białka TGF- α w fuzji z sekwencją His-tag na jego końcu N. Sekwencja ta powinna być sekwencją rekombinowanego wektora, otrzymanego po przeprowadzeniu klonowania przy użyciu starterów z zadania 1.3. Sekwencję rekombinowanego wektora nazwij „4.ape”, a następnie zapisz w katalogu „odpowiedzi”.

Zadanie 1.5. (4 pkt)

Przeprowadź translację *in silico* otwartej ramki odczytu kodującej TGF- α w fuzji z sekwencją His-tag na jego końcu N. Wybierz właściwy fragment sekwencji nukleotydowej znajdującej się w pliku „4.ape” i skorzystaj z funkcji ApE pozwalającej na translację *in silico* („ORFs” → „Translate”). Nie zmieniaj domyślnych ustawień, które wyświetlą się w oknie i naciśnij „OK”. Zapisz sekwencję w katalogu „odpowiedzi”, klikając prawym klawiszem myszy na sekwencję, a następnie wybierając „Save” (zapisz) do niesformatowanego pliku tekstowego (ang. *plain text*). Plik nazwij „5.txt”.

Po rozwiązaniu zadań 1.1–1.5 upewnij się, czy w katalogu „odpowiedzi” znajduje się osiem plików:

- „dane_identyfikacyjne.txt”
- „1L.ape” i „1P.ape” z zadania 1.1.,
- „2.txt” z zadania 1.2. – upewnij się, że zawiera on wpisane przez Ciebie nazwy enzymów restrykcyjnych,
- „3L.ape” i „3P.ape” z zadania 1.3.,
- „4.ape” z zadania 1.4.,
- „5.txt” z zadania 1.5.

Wprowadzenie do zadania 2

Dzięki porównaniu sekwencji aminokwasowych ortologów pochodzących z wielu organizmów możliwe jest oszacowanie relacji pokrewieństwa gatunków, a także identyfikacja taksonomiczna białka o nieznanym pochodzeniu.

W drugiej części pracowni statystyczno-filogenetycznej obliczysz drzewo UPGMA dla sekwencji TGF- α pochodzących z 29 różnych gatunków czworonogów (Tetrapoda) oraz sekwencji **natywnego** białka, którego rekombinowana pochodna była otrzymana w poprzedniej części. Twoim zadaniem będzie identyfikacja taksonomiczna organizmu, z którego pochodzi to białko oraz interpretacja drzewa filogenetycznego czworonogów.

Zadanie 2.1. (4 pkt)

Do pliku „TGFA.fasta” dodaj sekwencję aminokwasową TGF- α kodowaną przez otwartą ramkę odczytu mRNA zapisanego w pliku „TGFA_mRNA.ape”. Następnie przyrównaj zbiór wszystkich 30 sekwencji w programie ClustalX2, a przyrównanie zapisz w formacie NEXUS – to umożliwi wczytanie sekwencji przez program PAUP, w którym należy obliczyć drzewo metodą UPGMA. Nie zmieniaj parametrów przyrównania (ClustalX2) oraz sposobu obliczania odległości między sekwencjami (PAUP4). **Obliczone drzewo zapisz w katalogu odpowiedzi pod nazwą „UPGMA.tre” w postaci formatu Newick osadzonego w pliku NEXUS.**

Sposób obsługi programów

ClustalX2

- Wczytanie sekwencji: „File” → „Load sequences” (Ctrl + O)
- Przyrównanie sekwencji: „Alignment” → „Do complete alignment” (Ctrl + L)
- Należy kliknąć „OK”
- Zapisanie przyrównania sekwencji w odpowiednim formacie: „File” → „Save sequences as...” (Ctrl + S)
- W części „Format” należy odznaczyć „CLUSTAL format”, a zaznaczyć „NEXUS format” i kliknąć „OK”

W razie konieczności przywrócenia ustawień domyślnych:

- „Alignment” → „Set All Parameters to default”

PAUP4

- Wczytanie pliku NEXUS: „File” → „Open” (Ctrl + O)
- Obliczanie drzew filogenetycznych metodami odległościowymi, m.in. UPGMA: „Analysis” → „Neighbor Joining/UPGMA...”
- W części „Algorithm” należy wybrać odpowiednią metodę obliczania drzewa filogenetycznego oraz wybrać „Save to treefile”, nazywając plik „UPGMA.tre” w odpowiedniej lokalizacji, a następnie kliknąć „Save”

W razie konieczności przywrócenia ustawień domyślnych:

- „Analysis” → „Distance Settings” (Ctrl + Alt + D) → „Defaults” → „Restore settings to <<factory settings>>”

Po rozwiązaniu zadań 1.1.–2.1. upewnij się, czy w katalogu „odpowiedzi” znajduje się dziewięć plików:

- „dane_identyfikacyjne.txt”
- „1L.ape” i „1P.ape” z zadania 1.1.,
- „2.txt” z zadania 1.2. – upewnij się, że zawiera on wpisane przez Ciebie nazwy enzymów restrykcyjnych,
- „3L.ape” i „3P.ape” z zadania 1.3.,
- „4.ape” z zadania 1.4.,
- „5.txt” z zadania 1.5.,
- „UPGMA.tre” z zadania 2.1.

Zadanie 2.2. (6 pkt)

Odpowiedz na sześć pytań dotyczących **interpretacji uzyskanego przez Ciebie drzewa filogenetycznego**, które znajdują się **na drugiej stronie papierowego protokołu!** Jeżeli nie uzyskałeś w zadaniu 2.1. drzewa filogenetycznego lub nie zostało ono prawidłowo zapisane do pliku, rozwiązania zadania 2.2. nie będą oceniane.

Tabela 1. Aktywność enzymów restrykcyjnych w zależności od buforu oraz liczby par zasad znajdujących się w bezpośrednim otoczeniu rozpoznawanej sekwencji nukleotydowej.

Nazwa enzymu oraz rozpoznawana i trawiona sekwencja nukleotydowa		Wydajność trawienia DNA w zależności od rodzaju i stężenia buforu dostarczonego przez producenta enzymów restrykcyjnych (%)						Wydajność trawienia DNA w zależności od liczby par zasad znajdujących się w otoczeniu sekwencji rozpoznawanej przez enzym restrykcyjny (%)				
		Bufor B 1 ×	Bufor G 1 ×	Bufor O 1 ×	Bufor R 1 ×	Bufor Y 1 ×	Bufor Y 2 ×	1 pz	2 pz	3 pz	4 pz	5 pz
BamHI	GGATCC	20-50*	100	20-50	50-100*	100*	50-100	0-20	20-50	50-100	50-100	50-100
BglII	AGATCT	0-20	20-50	100	50-100	0-20	100	20-50	50-100	50-100	50-100	50-100
EcoRI	GAATTC	0-20	NR	100	100*	NR	100	0-20	0-20	20-50	20-50	50-100
HindIII	AAGCTT	0-20	20-50	0-20	100	50-100	50-100	0	0-20	50-100	50-100	50-100
NcoI	CCATGG	20-50	20-50	20-50	50-100	100	100	0	20-50	50-100	50-100	50-100
NdeI	CATATG	0-20	0-20	100	50-100	0-20	50-100	0-20	0-20	50-100	50-100	50-100
NheI	GCTAGC	100	20-50	0-20	0-20	100	0-20	0-20	20-50	50-100	50-100	50-100
NotI	GCGGCCGC	0-20	20-50	100	20-50	0-20	20-50	20-50	20-50	20-50	20-50	20-50
SacI	GAGCTC	50-100	20-50	0-20	0-20	50-100	20-50	0	20-50	50-100	50-100	50-100
Sall	GTCGAC	0-20	0-20	100	20-50	0-20	50-100	0	20-50	50-100	50-100	50-100
XbaI	TCTAGA	50-100	50-100	20-50	0-20	100	50-100	20-50	20-50	20-50	20-50	20-50
XhoI	CTCGAG	0-20	50-100	50-100	100	20-50	100	20-50	20-50	20-50	50-100	50-100

Gwiazdka (*) oznacza, że w pewnych warunkach (np. przy wysokim stężeniu) enzym restrykcyjny może wykazywać niską specyficzność i przecinać DNA w niewłaściwych miejscach. Oznaczenie NR oznacza, że producent enzymów restrykcyjnych nie zaleca stosowania danego buforu.

Miejsce ułatwiające klonowanie wektora pKGOB oraz elementy umożliwiające ekspresję wprowadzonego genu

Transkrypcję genu wprowadzonego w miejsce ułatwiające klonowanie zapewnia polimeraza bakteriofaga T7 wyrażana przez szczep bakterii *Escherichia coli*, do którego zostanie wprowadzony rekombinowany wektor. Z tego powodu w powyższym schemacie występują takie elementy jak *promotor T7* i *terminator T7*. Kodon ATG w obrębie sekwencji rozpoznawanej przez enzym restrykcyjny NcoI jest pierwszym kodonem ulegającym translacji. Sekwencja aminokwasowa peptydu, który powstałby w wyniku takiej translacji jest wskazany skrótem trójliterowym pod sekwencją nukleotydową. Kodon stop oznaczono trzema gwiazdkami (***) . Numery po obu stronach linii odpowiadają pozycjom nukleotydów w sekwencji pKGOB zdeponowanej w pliku pKGOB.ape.

Rycina 1. Sekwencja nukleotydowa polilinkera znajdującego się w wektorze pKGOB.

Pracownia statystyczno-filogenetyczna – protokół

Liczba punktów <small>(wypełnia KGOB)</small>	/ 30
--	------

Numer komputera	
-----------------	--

PESEL	Imię i nazwisko	Numer uczestnika			
		Grupa			Nr
		<small>Czerwona</small>	<small>Niebieska</small>	<small>Zielona</small>	<small>Żółta</small>

Zaznacz znakiem X swoją grupę

Czas: 90 min.

Łączna liczba punktów do zdobycia: 30

Niniejszy protokół składa się z dwóch stron:

- Pierwsza jest przeznaczona dla egzaminatora, oceniającego rozwiązania zadań utrwalonych w formie elektronicznej (zad. 1.1.–1.5. oraz 2.1.).
- Druga strona protokołu zawiera miejsce na udzielenie odpowiedzi do zadania 2.2., które należy zapisać, używając długopisu lub pióra z **czarnym atramentem**.

W osobnym arkuszu znajdują się polecenia do wszystkich zadań oraz instrukcje użytkowania programów.

Ocena rozwiązań zadań (wypełnia egzaminator)

Zad.	Punktacja	Komentarz (opcjonalnie)
1.1.	(0–4)	
1.2.	(0–4)	
1.3.	(0–3)	
1.4.	(0–6)	
1.5.	(0–4)	
2.1.	(0–4)	
2.2.	(0–6)	
Suma:	(0–30)	

1. Zidentyfikuj grupę systematyczną, z której pochodzi TGF- α kodowany przez otwartą ramkę odczytu mRNA zapisanego w pliku „TGFA_mRNA.ape”.

- A. Płazy (Amphibia).
- B. Gady (Reptilia).
- C. Ptaki (Aves).
- D. Torbacze (Marsupialia).
- E. Łożyskowce (Placentalia).

2. Wybierz prawidłowe dokończenie zdania

Kot domowy jest

- A. bliżej spokrewniony z naczelnymi (Primates) niż z nieparzystokopytnymi (Artiodactyla).
- B. bliżej spokrewniony z nieparzystokopytnymi (Artiodactyla) niż z naczelnymi (Primates).
- C. jest tak samo blisko spokrewniony zarówno z naczelnymi (Primates), jak i nieparzystokopytnymi (Artiodactyla).

3. Określ grupę siostrzaną w stosunku do płazów.

- A. Gady (Reptilia).
- B. Ptaki (Aves).
- C. Torbacze (Marsupialia).
- D. Łożyskowce (Placentalia).
- E. Owodniowce (Amniota).

4. Dla każdej z grup systematycznych wymienionych w tabeli określ, czy jest ona monofiletyczna.

Grupa	Czy monofiletyczna?
1. ssaki	☐ tak / ☐ nie
2. gady	☐ tak / ☐ nie
3. ptaki	☐ tak / ☐ nie

5. Określ, które kryteria spełnia uzyskane przez Ciebie drzewo filogenetyczne.

Kryterium	Czy jest spełnione?
1. Czy jest dychotomiczne?	☐ tak / ☐ nie
2. Czy jest zakorzenione?	☐ tak / ☐ nie
3. Czy jest ultrametryczne?	☐ tak / ☐ nie

6. Podaj polskie nazwy gatunkowe wszystkich potomków ostatniego wspólnego przodka kura bankiwa i alligatora chińskiego.

.....

.....

.....

.....

.....